AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

TƏDQİQATLAR DEPARTAMENTİ

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlilinə dair HESABAT

2026

№ 19
2026 III rüb

Mündəricat

Xülasə 3
İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınları 6
Ticari və qeyri-ticari sektorlarda maliyyə axınları 8
Neft və qeyri-neft sektorları üzrə maliyyə axınları 9
Maliyyə axınlarının sahəvi istiqaməti 10
Metodoloji qeydlər 10
Əlavələr 13

Şəkil və cədvəllərin siyahısı

Şəkil 1. Qeyri-neft-qaz ÜDM və iqtisadi aktivlik indeksinin rüblük artım tempi 3
Şəkil 2. İllər üzrə gündəlik maliyyə axınları 4
Şəkil 3. Ümumi iqtisadi aktivlik indeksi 5
Şəkil 4. ÜDM-in başlıca xərc komponentləri üzrə aktivlik indeksi 5
Şəkil 5. Maliyyə axınlarında sektorların xüsusi çəkisi 6
Şəkil 6. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınlarında dəyişmə, benefisiarlar üzrə 8
Şəkil 7. Ticari və qeyri-ticari sektorlar üzrə iqtisadi aktivlik indeksi 8
Şəkil 8. Maliyyə axınlarında ticari və qeyri-ticari sektorların payı 9
Şəkil 9. Neft və qeyri-neft sektorları üzrə iqtisadi aktivlik indeksi 9
Şəkil 10. İqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti 10
Şəkil 11. Maliyyə axınlarının həftənin günləri üzrə paylanması 11
Şəkil 12. Maliyyə axınlarının ilin ayları üzrə paylanması 12

Cədvəl 1. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ödəniş daxilolmaları 19

Xülasə

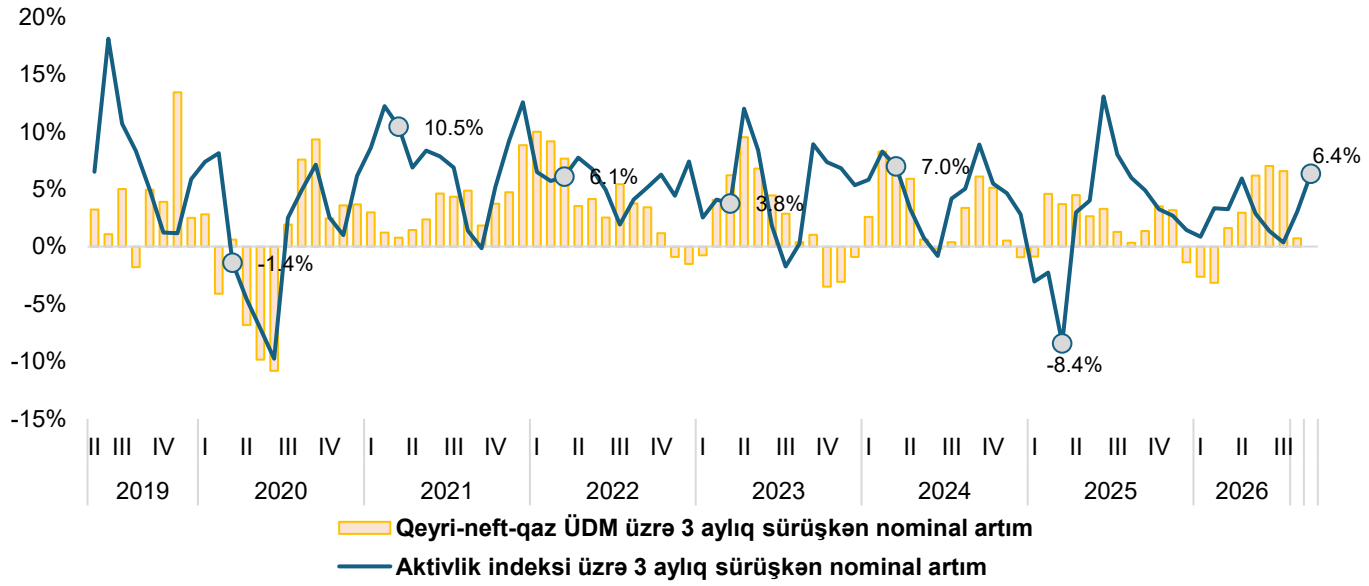
2026-cı ilin üçüncü rübü qlobal iqtisadi mühitdə geosiyasi qeyri-müəyyənliklərin davam etməsi, inflyasiyanın səngiməsində durğunluq və inkişaf etmiş ölkələrdə pul siyasətinin sərtləşdirilməsi ilə səciyyələnmişdir. Qeyd olunan amillər qlobal iqtisadi artıma təsirsiz ötüşməmiş, iqtisadi aktivlik ölkələr üzrə qeyri-bərabər dinamika nümayiş etdirmişdir. Bununla yanaşı, qlobal ticarətdə artım tempinin məhdud qalması, enerji və xammal qiymətlərində yüksək dəyişkənlik, eləcə də rəqəmsallaşma və süni intellektlə bağlı investisiya aktivliyi qlobal iqtisadi mühitə təsir edən əsas amillər olmuşdur. Qeyd olunan makroiqtisadi şərait ölkə daxilində iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə aktivliyə müxtəlif istiqamətlərdə təsir göstərmiş və ödəniş əməliyyatlarının həcm və strukturunda öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda Real vaxt rejimində hesablaşmalar sistemi (AZIPS) və Xırda ödənişlər üzrə hesablaşma klirinq sistemi (XÖHKS) üzərindən həyata keçirilən ödəniş əməliyyatlarına əsaslanan sahələrarası maliyyə axınları üzrə günlük verilənlər bazası bütövlükdə iqtisadiyyatda və ayrı-ayrı iqtisadi fəaliyyət sahələrində fəallığın izlənməsi baxımından mühüm informasiya mənbəyi kimi çıxış edir. Həmçinin sahələrarası maliyyə axınları ümumi daxili məhsulun (ÜDM-in) naukastinqi və proqnozlaşdırılmasında faydalıdır.

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlilinə dair hesabat dövr ərzində bütövlükdə iqtisadiyyatda və ayrı-ayrı iqtisadi fəaliyyət sahələrində ödəniş daxilolmalarının təhlilinə həsr olunur.[1] Hesabat 2018-ci ilin əvvəlindən indiyədək keçən dövr üzrə günlük məlumatlar əsasında hazırlanmış, 2026 və 2025-ci illərin üçüncü rübləri üzrə ödəniş daxilolmaları müqayisəli təhlil edilmişdir.

Qeyri-neft-qaz ÜDM-in yüksək tezlikdə izlənilməsi məqsədilə ödəniş daxilolmaları əsasında iqtisadi aktivlik indeksi hazırlanmış və qeyri-neft-qaz ÜDM-in rüblük artım tempi ilə əlaqəsi Şəkil 1-də göstərilmişdir.[2] 2026-cı ilin birinci rübündə iqtisadi aktivlik indeksində azalma qeydə alınmışdır. İkinci rüb ərzində qeydə alınan artım rübün sonlarına qədər davam etmişdir. Üçüncü rübdən etibarən isə indeksdə artım müşahidə edilməkdədir.

Şəkil 1. Qeyri-neft-qaz ÜDM və iqtisadi aktivlik indeksi üzrə 3 aylıq sürüşkən nominal artım, %-lə[3]

[1] Sahələrarası maliyyə axınlarının verilənlər bazası AZIPS və XÖHKS üzərindən daxil olan ödənişlərə dair məlumatlar əsasında qurulmuşdur. Bankdaxili, ölkəxarici ödənişlər və daxilolmalar AZIPS məlumat bazasında əhatə olunmur.

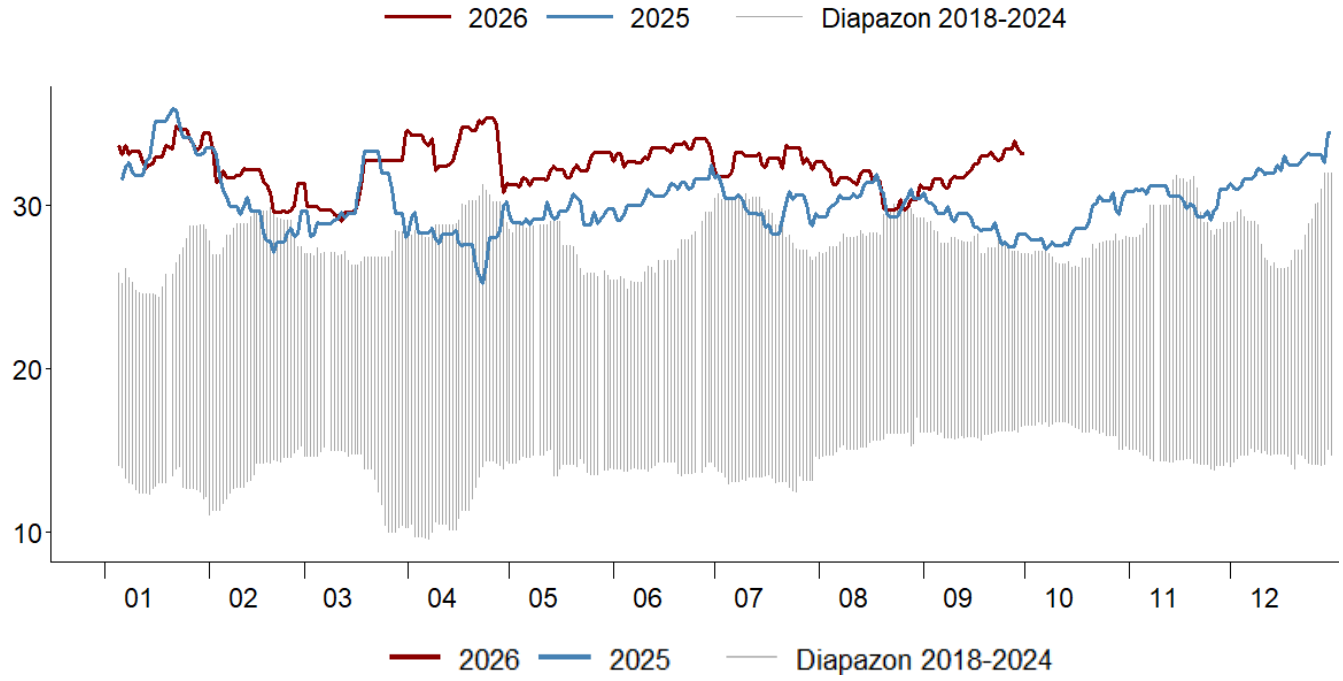
[2] İndeksin hesablanması məqsədilə iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə mövsümi təmizlənmiş ödəniş daxilolmaları "Əsas komponentlərin təhlili" (Principal component analysis) metodu vasitəsilə vahid indeksdə aqreqatlaşdırılmışdır. İndeksin qeyri-neft-qaz ÜDM-in artım tempi ilə korrelyasiyası 45% təşkil etsə də, korrelyasiya əmsalı 2020-ci ilin yanvar ayından etibarən 66%-ə yüksəlir.

[3] Qrafikdə nominal qeyri-neft-qaz ÜDM göstəricisi son 3 ayda əvvəlki 3 aya nəzərən dəyişməni sürüşkən ("moving") olaraq aylıq əsasda göstərir. Məqsəd iqtisadi artım göstəricisinin iqtisadi aktivlik indeksi ilə müqayisə oluna bilən strukturda olmasıdır.

Hesabat dövründə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə ödəniş daxilolmaları üzrə çəkili artıma ən çox töhfə verən iqtisadi fəaliyyət sahəsi ticari sektorda *mədənçıxarma* və *emal sənayesi*, qeyri-ticari sektorda isə *dövlət idarəetməsi* və *topdan və pərakəndə ticarət* olmuşdur.

2026-cı ilin üçüncü rübündə ödəniş daxilolmalarının dinamikası ötən ilin müvafiq dövründəki dinamikadan fərqli olaraq artım nümayiş etdirmişdir (Şəkil 2). İyul ayının əvvəllərində stabil artım göstərən maliyyə axınları avqust ayından etibarən azalmışdır. Sentyabr ayının əvvəllərindən başlayan artım rübün sonuna qədər davam etmişdir. Bütövlükdə, 2026-cı ilin üçüncü rübü ərzində maliyyə axınlarının həcmi ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 9.9% və ya 2.7 mlrd. manat artaraq 30.2 mlrd. manat[4] təşkil etmişdir.[5]

Şəkil 2. Gündəlik məlumatlara əsaslanan maliyyə axınları (mln. manat)[6]

İqtisadi aktivlik indeksi

İqtisadi aktivlik indeksinin hesablanması zamanı milli hesablar sisteminə uyğun olaraq hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ÜDM-dəki çəkisindən[7] istifadə olunmuşdur. Belə ki, ayrı-ayrı fəaliyyət sahələrində mövsümi təmizlənmiş günlük maliyyə axınlarının həcminin faiz dəyişməsi həmin sahənin iqtisadiyyatda xüsusi çəkisinə əsasən vahid indeksdə aqreqatlaşdırılmışdır. Bu baxımdan ödəniş daxilolmalarının ümumi həcm göstəricisi ilə müqayisədə bu indeks iqtisadi fəallığı daha yaxşı əks etdirməyə imkan verir. İndeksin hesablanmasında 2018-ci ilin 5 aprel tarixi baza dövrü olaraq qəbul edilmişdir (indeks = 100).

---

[4] Hesabatda qeyd olunan bütün artım məlumatları cari qiymətlərlə nominal ifadədə verilmişdir.

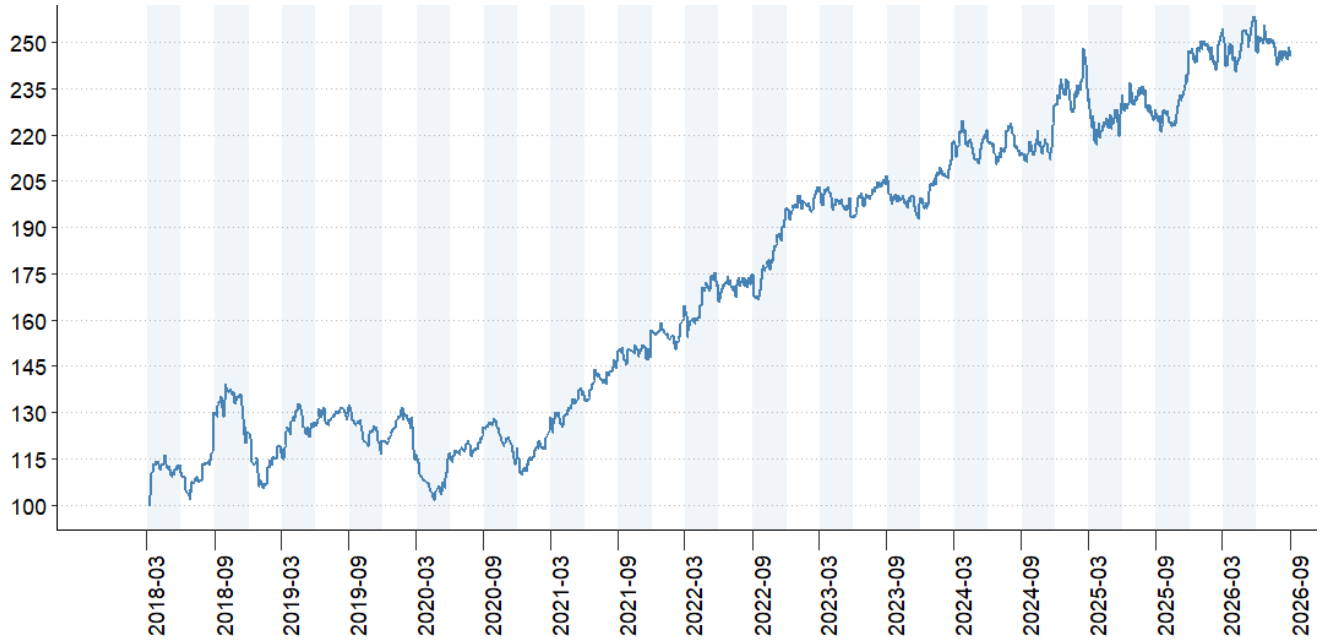
[5] Hesabatda maliyyə və sığorta sektorunun *mərkəzi bankın fəaliyyəti* və *digər qruplara daxil edilməyən sair maliyyə vasitəçiliyi* sinifləri üzrə əməliyyatlar nəzərə alınmamışdır. Hər iki sinif üzrə qeydə alınan əməliyyatlar əsasən investisiya şirkətlərinin kommersiya bankları üçün Azərbaycan Mərkəzi Bankının not hərracı üzrə sifarişinin icra olunmayan hissəsinin qaytarılması, bankların notlar alması üçün investisiya şirkətlərinə köçürdüyü məbləğlər üzrə əməliyyatlardır. Qeyd edək ki, bu əməliyyatlar volatil olduğu üçün maliyyə sektoru üzrə iqtisadi aktivlik göstəricisini təhrif edir. Əlavə olaraq cari hesabatda iqtisadi aktivliyi əks etdirməyən ödənişlər (hesabın möhkəmləndirilməsi üzrə müəssisə daxili ödənişlər və.s.) hesablamalardan çıxarılmışdır. Bu baxımdan ilk hesabatlarla müqayisədə rəqəmlərdə müəyyən fərqlər yarana bilər.

[6] Qrafik mövsümi təmizlənmiş 21 günlük sürüşkən orta üsulu ilə hesablanmış məlumatlar əsasında hazırlanmışdır. Günlük ödənişlərin hesablanmasında hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ən son dövrə olan ÜDM-dəki çəkisindən istifadə olunmuşdur.

[7] Hər il üçün bu çəkilər yeni ilin ilk rübündə yenilənir və ötən 3 ilin ortalaması olaraq nəzərə alınır

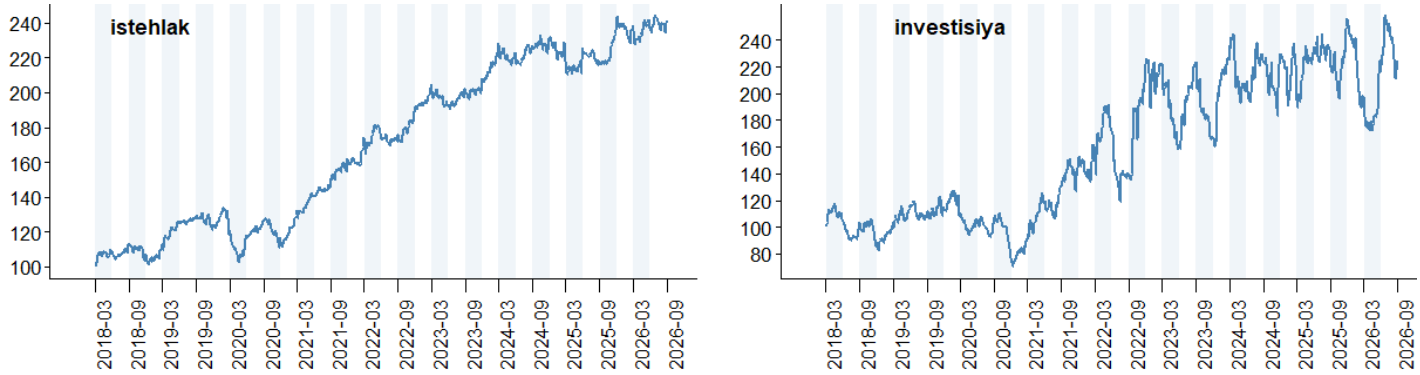
2026-cı ilin ikinci rübündə ümumi iqtisadi aktivlik indeksində qeydə alınan artım dinamikası, üçüncü rüb ərzində səngimə meyilləri ilə əvəz olunmuşdur. İkinci rübün əvvəllərində tarixi maksimum səviyyəsinə çatan indeks, üçüncü rüb ərzində geriləyərək nisbətən aşağı səviyyələrdə qərarlaşmışdır (Şəkil 3). İndeksin rüb ərzindəki yavaşlamasını əsasən investisiya, ixrac və dövlət alışları komponentlərindəki səngimə ilə izah etmək olar. Buna baxmayaraq, rüb ərzində iqtisadi aktivlik indeksi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 7.6% artmışdır.

Şəkil 3. Ümumi iqtisadi aktivlik indeksi[8]

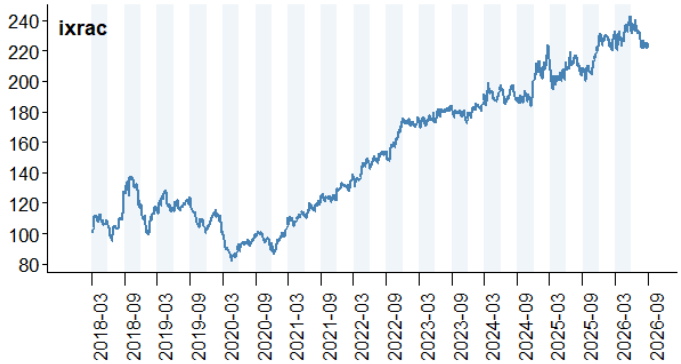
2026-cı ilin üçüncü rübündə ötən rübə nəzərən ÜDM-in başlıca komponentləri olan istehlak (-0.12%) və ixrac (-6.33%) üzrə indeksdə azalma qeydə alınmışdır (Şəkil 4).[9] İnvestisiya üzrə aktivlik indeksi son illər daha yüksək volatilliyi ilə seçilir və hesabat dövründə ötən rüblə müqayisədə 2% artmışdır. Buna baxmayarq əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə azalma (-4.1%) qeydə alınmışdır. Dövlət alışları komponenti üzrə aktivlik indeksində rübün əvvəllərində azalma qeydə alınsa da, dövrün sonlarına doğru artım müşahidə edilmişdir (3.7%). İxrac komponenti üzrə aktivlik indeksi rüb ərzində davamlı azalma trendi qeydə alınmışdır.

Şəkil 4. ÜDM-in başlıca xərc komponentləri üzrə aktivlik indeksi

[8] İndeks 60 günlük (iş günü) sürüşkən orta əsasında hesablanmışdır.

[9] ÜDM-in xərc komponentləri üzrə ödəniş daxilolmalarının bölgüsünün aparılması məqsədilə 2016-cı ildə Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən dərc olunmuş Xərclər-buraxılış cədvəlindən istifadə edilmişdir (https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/az/2021_3az.xls

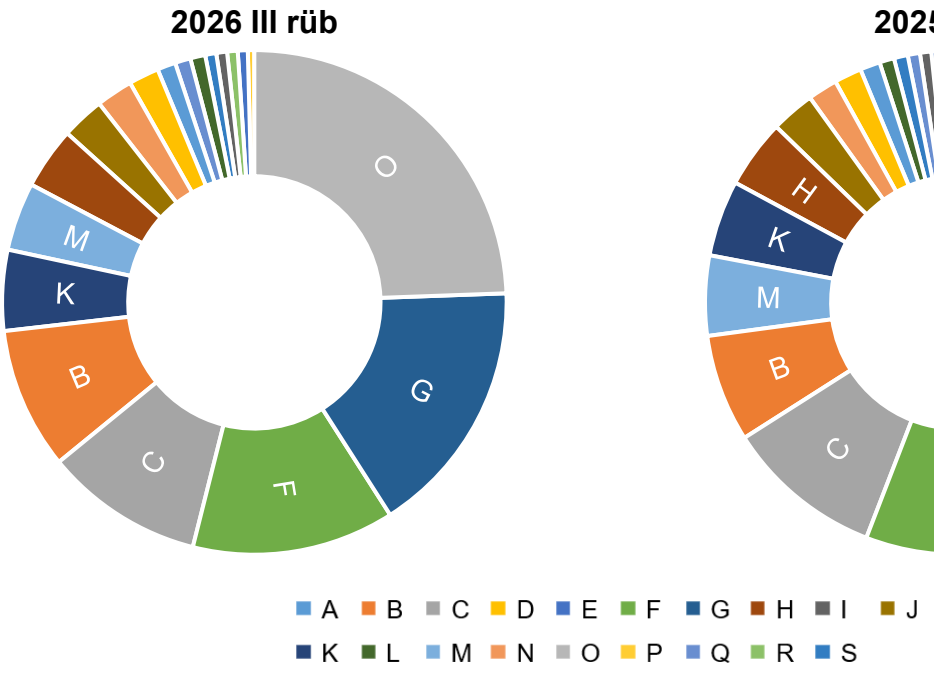

İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınları[10]

2026-cı ilin üçüncü rübündə ümumi ödəniş daxilolmalarında ən yüksək paya malik iqtisadi fəaliyyət sahələri *dövlət idarəetməsi və müdafiə* (24.4%), *ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri* (16.5%), *tikinti* (13%) və *emal sənayesi* (10.2%) sahələri olmuşdur. (Şəkil 5). Ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən daxilolmalarda artıma ən yüksək töhfə verən iqtisadi fəaliyyət sahəsi *mədənçıxarma sənayesi* (842.8 mln. manat artım) olmuşdur. Azalmaya ən çox töhfə isə tikinti sektorundan gəlmişdir (163 mln. manat azalma).

Şəkil 5. Maliyyə axınlarında sektorların xüsusi çəkisi

A - Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, B - Mədənçıxarma sənayesi, C - Emal sənayesi, D - Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, E - Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı, F - Tikinti, G - Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri, H - Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, I - Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə, J - İnformasiya və rabitə, K - Maliyyə və sığorta fəaliyyəti, L - Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar, M - Peşə, elmi və texniki fəaliyyət, N - İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi, O - Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat, P - Təhsil, Q - Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, R - İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət, S - Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi

[10] İqtisadi fəaliyyət növlərinin təsnifatına (https://www.stat.gov.az/menu/5/source/Iqt_nov_tes.pdf) əsasən qeyd olunur.

Hesabat dövrü ərzində iqtisadi fəaliyyət sahələrində artım və azalma dinamikasına və ümumi ödəniş daxilolmalarına dair məlumatlar Şəkil 6-da, həmçinin Əlavələr bölməsində Cədvəl 1-də göstərilmişdir. Bütövlükdə rüb ərzində maliyyə axınları üzrə ötən ilin eyni dövrünə nəzərən 4 iqtisadi fəaliyyət sahəsində (*tikinti; nəqliyyat və anbar təsərrüfatı; peşə, elmi və texniki fəaliyyət; digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi*) azalma, qalanlarında isə artım qeydə alınmışdır (Şəkil 6).

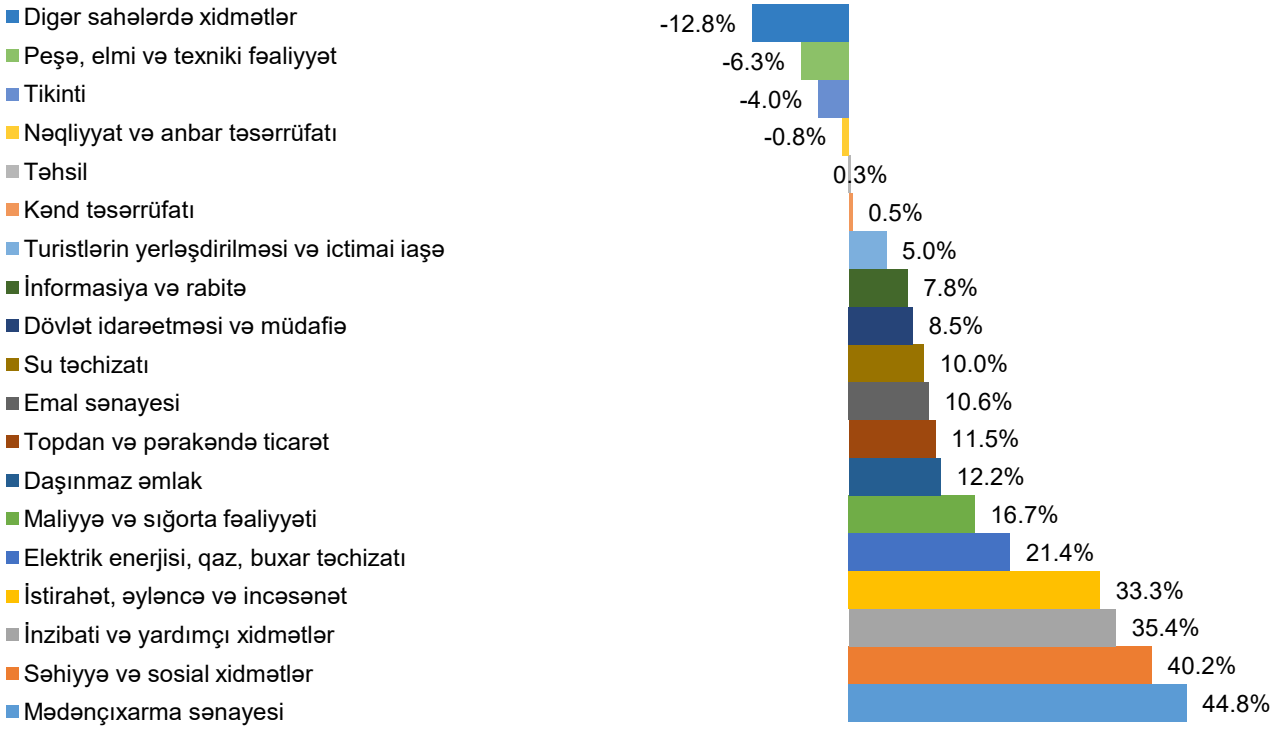
İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ən çox nominal artımlar aşağıdakı sahələr üzrə qeydə alınmışdır*:*

- *Mədənçıxarma sənayesi* üzrə ödəniş daxilolmaları hesabat dövründə 2.7 mlrd. manat təşkil etmişdir ki, bu da ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 44.8% artımı göstərir. Artıma töhfə əsasən *neft və təbii qaz hasilatı sahəsində xidmətlərin göstərilməsi* (569.4 mln. manat) və *xam neft hasilatı* (267.3 mln. manat) qruplarından irəli gəlmişdir.
- 2026-ci ilin üçüncü rübündə *ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri* üzrə ödəniş daxilolmaları ötən ilin eyni rübünə nəzərən 509.4 mln. manat artaraq 4.9 mlrd. manat təşkil etmişdir. Sözügedən artım əsasən *sair ixtisaslaşdırılmış topdansatış* (159.3 mln. manat) qrupundan irəli gəlmişdir. Eyni dövr üzrə artıma töhfə verən digər qruplar isə *ixtisaslaşdırılmamış topdansatış*; *istehlak təyinatlı qeyri-ərzaq mallarının topdan satışı* və *mağazalarda ərzaq məhsullarının pərakəndə satışı* olmuşdur. Bu qruplar üzrə ödəniş daxilolmalarında müvafiq olaraq 79.7 mln manat, 70.2 mln. manat və 64.4 mln. manat artım qeydə alınmışdır.
- Hesabat dövründə *emal sənayəsi* iqtisadi fəaliyyət üzrə ümumi ödəniş daxilolmaları ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 291.5 mln. manat və ya 10.6% artmışdır. Bu sektorda bütün qruplarda artım müşahidə edilmişdir. Artıma töhfə verən əsas amillər *təmizlənmiş neft məhsullarının istehsalı* (140 mln. manat)*, çuqun, polad və ferroərinti istehsalı* (39 mln. manat), *tütün məmulatlarının istehsalı* (34.9 mln. manat) və *gəmiqayırma* (31 mln. manat) sahələri üzrə olmuşdur. Azalma isə əsasən *metaldan tikinti konstruksiyaları istehsalı* (19 mln. manat) və *sair hazır metal məmulatların istehsalı* (19 mln. manat) qrupları üzrə qeydə alınmışdır.
- Digər artım görülən iqtisadi fəaliyyət sahəsi isə *maliyyə və sığorta fəaliyyəti* (222.3 mln manat) olmuşdur. Artım əsasən *sığorta və pensiya təminatından başqa digər maliyyə vasitəçiliyi* və *pul vasitəçiliyi* kimi qruplarında müşahidə olunmuşdur. Bu qruplar üzrə ödəniş daxilolmalarında müvafiq olaraq 84.5 mln manat və 76.6 mln. manat artım qeydə alınmışdır.

2026-ci ilin üçüncü rübündə əsas azalmaya töhfə *tikinti* (163 mln. manat)*, peşə, elmi və texniki fəaliyyət* (88.5 mln. manat), *digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi* (31.2 mln. manat) sahələrində qeydə alınmışdır:

- *Tikinti* sahəsində ümumi ödəniş daxilolmaları 3 895 mln. manat təşkil etmiş və ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə *163 mln. manat* (4%) azalmışdır. Bu azalma əsasən *yolların və küçələrin salınması* (335.5 mln. manat) və *yaşayış və qeyri-yaşayış binalarının tikintisi* (85.4 mln. manat) qruplarından irəli gəlmişdir. Qeyd olunan azalmanın fonunda isə bir neçə sahə artıma töhfə vermişdir: *təcrübə-tikinti işləri* (108.3 mln. manat) və *ixtisaslaşdırılmış tikinti işləri* (53 mln. manat);
- Hesabat dövründə *peşə, elmi və texniki fəaliyyət* iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə ümumi ödəniş daxilolmaları ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 6.3% və ya 88.5 mln. manat azalmışdır. Aazalmaya töhfə verən əsas amil *hüquq sahəsində fəaliyyət* (110 mln. manat) və *idarəetmə məsələləri üzrə məsləhətlər* (100.2 mln. manat) qruplarından irəli gələn dinamika olmuşdur;
- *Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi* üzrə 12.8% və ya 31.2 mln. manat azalma qeydə alınmışdır. Bu sahədəki azalmanın əsas hissəsi *sair fərdi xidmətlərin göstərilməsi* (15.3 mln. manat), *kompüterlərin və rabitə avadanlıqlarının təmiri* (12.7 mln. manat) və *sair ictimai birliklərin fəaliyyəti* (11.8 mln. manat) qruplarının payına düşmüşdür.

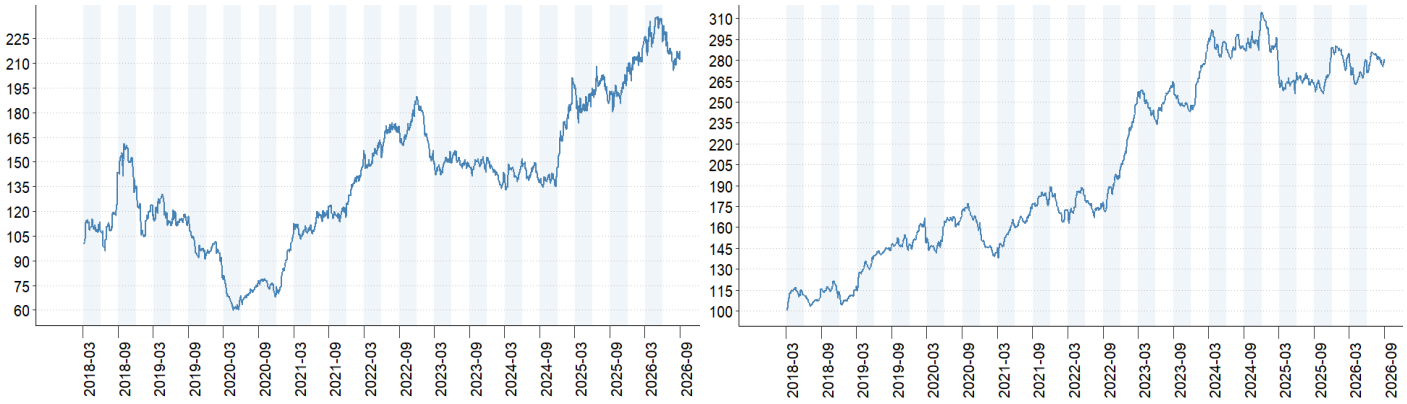
Şəkil 6. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınlarında dəyişmə, benefisiarlar üzrə
(2026-cı ilin üçüncü rübü, əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nəzərən)

Ticari və qeyri-ticari sektorlarda maliyyə axınları

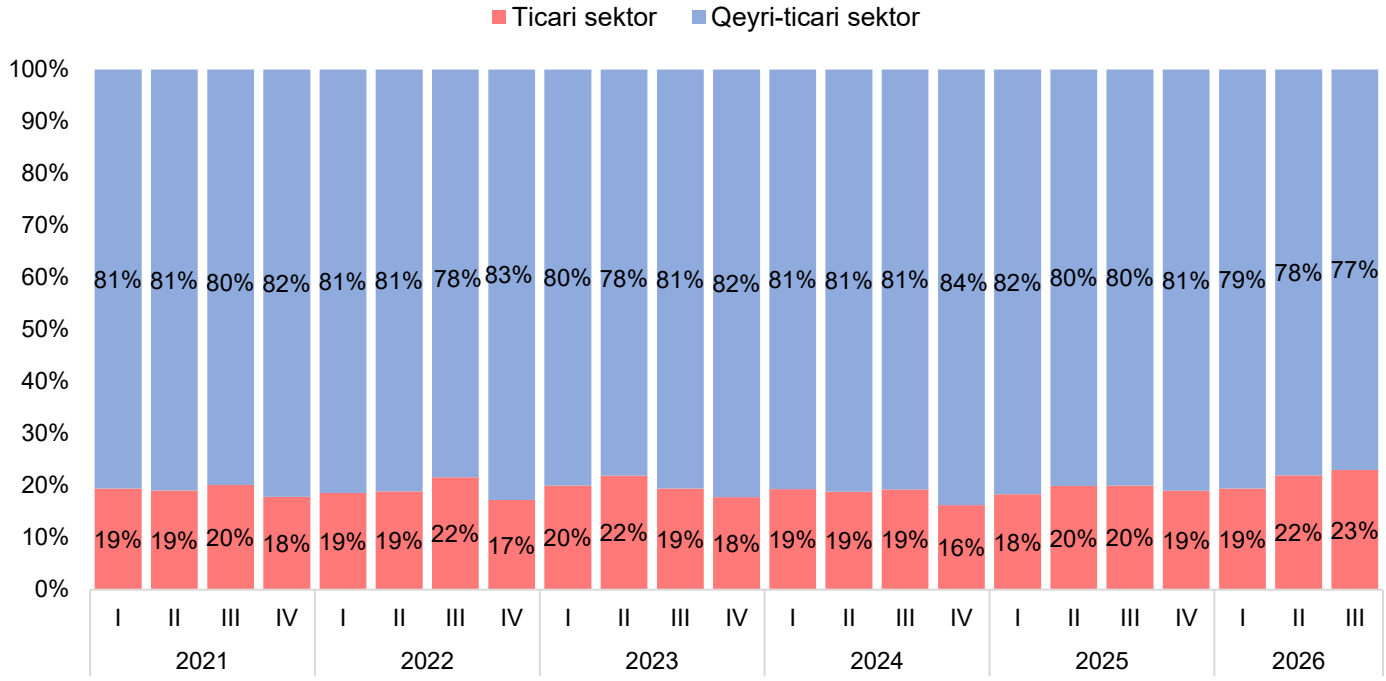
2026-cı ilin üçüncü rübündə ödəniş daxilolmalarında qeyri-ticari sektorun üstünlüyü davam etmişdir. Ticari sektorda ödəniş daxilolmaları ümumi daxilolmaların 23%-i təşkil etməklə 6.9 mlrd. manat, qeyri-ticari sektorda isə 77%-i təşkil etməklə 23.2 mlrd. manat olmuşdur. Ticari və qeyri-ticari sektorların maliyyə axınlarında payı onların qeyri-neft ÜDM-dəki payına uyğundur. Artım müşahidə olunan fəaliyyət sahələrinin ümumi qeyri-ticari sektor üzrə daxilolmalarda payı 71.4%, azalma müşahidə olunan fəaliyyət sahələrinin məcmu payı isə 28.6% təşkil etmişdir. Cari ilin üçüncü rübündə ötən rüblə müqayisədə ümumi iqtisadi aktivlik indeksindəki nisbi azalma əsasən ticari sektorda hesabına baş vermişdir (Şəkil 7). Bütövlükdə cari ilin üçüncü rübündə ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən ticari sektor üzrə iqtisadi aktivlik indeksində 9.7%, qeyri-ticari sektorda isə 6.1% artım müşahidə edilmişdir.

Şəkil 7. Ticari və qeyri-ticari sektorlar üzrə iqtisadi aktivlik indeksi
(Sol qrafik ticari, sağ qrafik isə qeyri-ticari aktivlik indeksini göstərir.)

Ümumi ödəniş daxilolmalarında ticari və qeyri-ticari sektorların payını göstərən rüblük dinamika Şəkil 8-də verilmişdir. Ticari və qeyri-ticari sektorların nisbəti mühüm mikro və makroiqtisadi dəyişənlərlə yanaşı mövsümilikdən də təsirlənir. 2026-cı ilin üçüncü rübündə ticari sektorun ümumi daxilolmalardakı payı ötən ilin eyni rübünə nəzərən 1 faiz bəndi artmışdır.

Şəkil 8. Maliyyə axınlarında ticari və qeyri-ticari sektorların payı

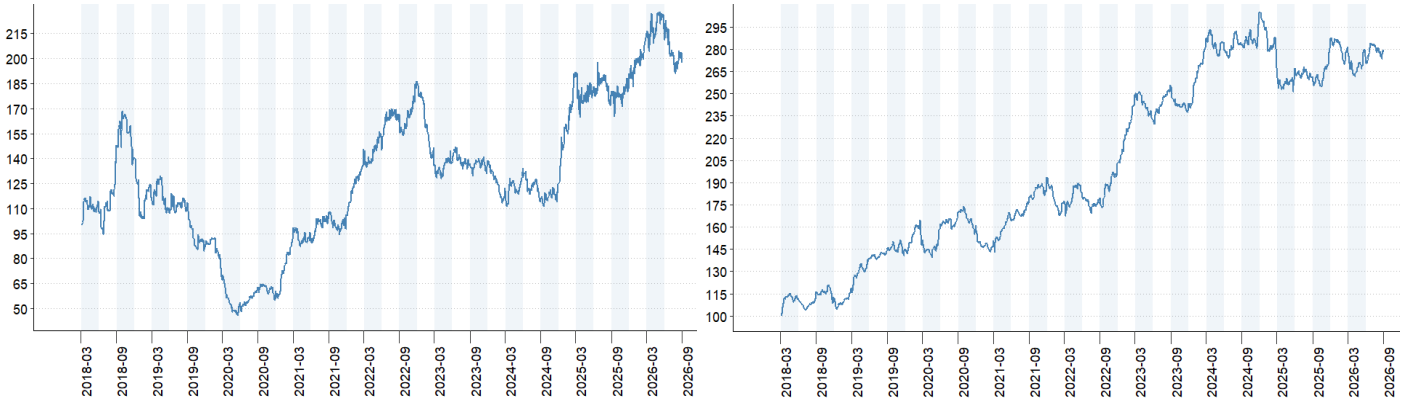

Neft və qeyri-neft sektorları üzrə maliyyə axınları

2026-cı ilin üçüncü rübündə qeyri-neft sektoru üzrə iqtisadi aktivlik indeksində həm ötən rüblə (1.1%), həm də ötən ilin eyni rübü (6.7%) ilə müqayisədə artım qeydə alınmışdır. Hesabat dövründə neft sektoru üzrə aktivlik indeksi ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 9.4% artsa da, ötən rüblə müqayisədə 9.5% azalmışdır (Şəkil 9).

Şəkil 9. Neft və qeyri-neft sektorları üzrə iqtisadi aktivlik indeksi

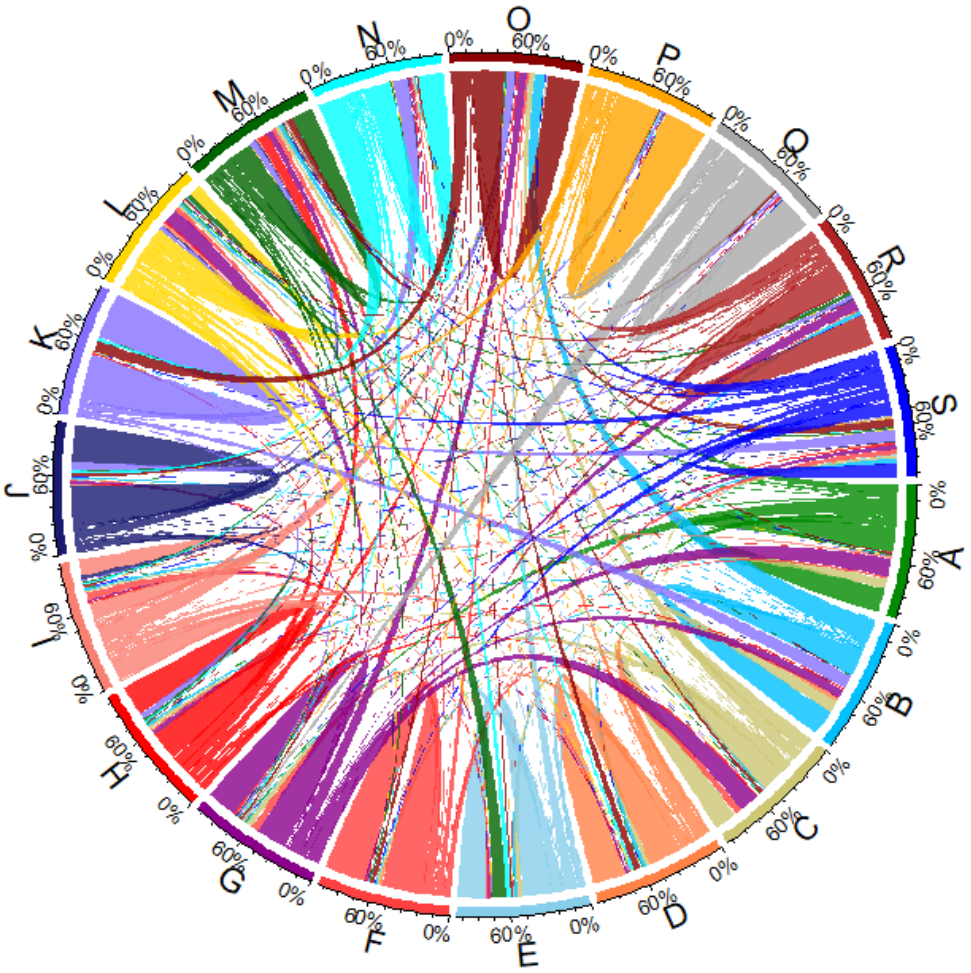
(Sol qrafik neft, sağ qrafik isə qeyri-neft aktivlik indeksini göstərir.)

Maliyyə axınlarının sahəvi istiqaməti

2026-cı ilin üçüncü rübündə iqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti ilə bağlı dinamika Şəkil 10-da göstərilmişdir. Ümumilikdə, maliyyə axınlarına əsasən qarşılıqlı əlaqələr daha çox *ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri* sahəsi ilə *kənd təsərrüfatı, mədənçıxarma və emal sənayesi* və *daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar* arasında formalaşmışdır.

Şəkil 10. İqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti[11]

A - Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, B - Mədənçıxarma sənayesi, C - Emal sənayesi, D - Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, E - Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı, F - Tikinti, G - Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri, H - Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, I - Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə, J - İnformasiya və rabitə, K - Maliyyə və sığorta fəaliyyəti, L - Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar, M - Peşə, elmi və texniki fəaliyyət, N - İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi, O - Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat, P - Təhsil, Q - Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, R - İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət, S - Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi.

Metodoloji qeydlər

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlili dövr ərzində Milli ödəniş sistemi vasitəsilə həyata keçirilmiş ödəniş daxilolmaları (benefisiar) əsasında hazırlanmışdır. AZIPS sistemində ayrı-ayrı subyektlər tərəfindən həyata keçirilmiş əməliyyatlar Dövlət Vergi Xidmətinin AVİS məlumat

[11] Dairə iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə bərabər seqmentlərə bölünmüş və rənglər əsasında fərqləndirilmişdir. Çevrə xəttindəki şkala hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsindən xaricolmaları faiz nisbətində göstərir. Fərqli rəngə malik xətlər həmin sektora müvafiq sektorlardan daxilolmaları bildirir. Bəzi xətlərin qalınlığının dəyişməsi emitent və benefisiar sahənin fərqli həcm miqyasından irəli gəlir.

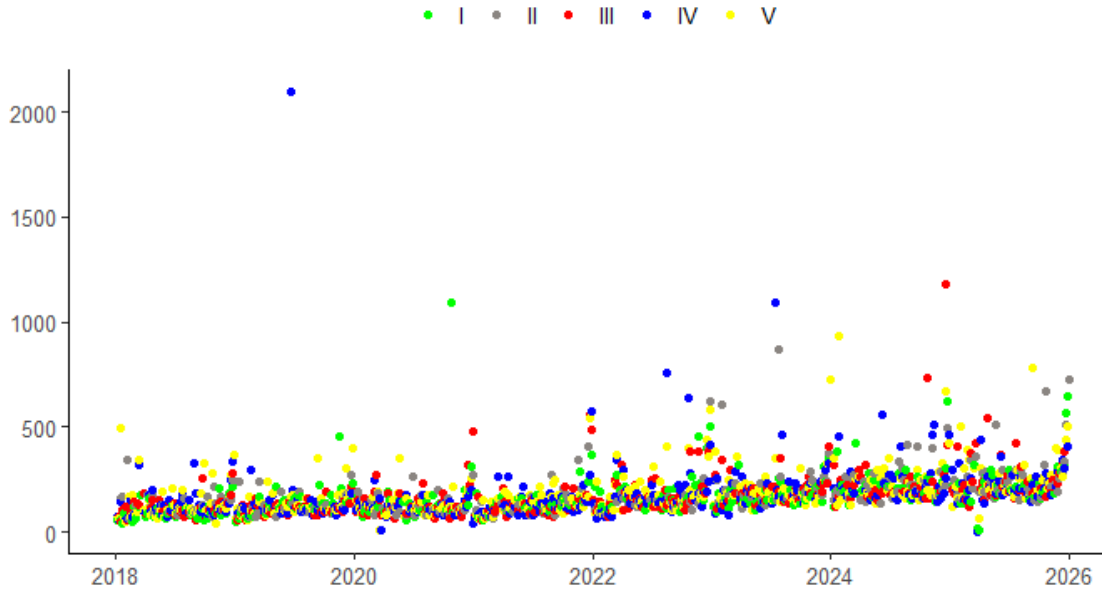
bazasından əldə olunmuş məlumatlara əsasən hər bir VÖEN sahibinin aid olduğu əsas iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə qruplaşdırılmışdır. Ödəniş daxilolmaları barədə məlumatlar Beynəlxalq Standart Sənaye Təsnifatına (ISIC) əsasən 19 fəaliyyət sahəsi üzrə aqreqatlaşdırılmışdır. Sahələrarası maliyyə axınları statistikası günlük əsasda qurulmuş, təhlil zamanı hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə günlük kənarlaşmalar (autlayerlər) müəyyən edilmiş və vinsorlaşdırılmışdır.

Qeyri-neft-qaz aktivlik indeksinin (Şəkil 1) hazırlanması üçün ilk növbədə ödəniş daxilolmaları iqtisadi təsnifat sahələri üzrə qruplaşdırılır. Daha sonra sözügedən sahələrin arasından qeyri-neft sektorunun drayveri sayılan sahələr seçilir və bu səhələr üzrə ödəniş daxilolmaları həftəlik əsasda aqreqatlaşdırılır. Sonrakı mərhələdə həftəlik zaman sıraları "Mövsumi-trend dekompozisiyası" (STL: Seasonal-trend decomposition using LOESS) modeli ilə mövsümilikdən təmizlənir və 13 həftəlik sürüşən orta kimi dəyişdirilir. Vahid indeksin yaradılması üçün sahələr üzrə dəyişənlərdən "Əsas komponentlərin təhlili" (PCA: Principal component analysis) metodu vasitəsi ilə 1-komponetli zaman sırası çıxarılır. Sonuncu mərhələdə qeyri-neft ÜDM-i daha dolğun izah etməsi üçün indeks ÜDM zaman sırasının ortası və standart kənarlaşmasına uyğun olaraq dəyişdirilir.

Ümumi aktivlik indeksinin (Şəkil 3) hazırlanmanda isə AZİPS və XÖHKS məlumat bazasından keçən bütün ödənişlər gündəlik əsasda aqreqatlaşdırılır. Gündəlik məlumatlar "Prophet" modeli vasitəsi ilə mövsümlük komponentindən təmizlənir və sonrakı mərhələdə həmin zaman sırasından 60 günlük sürüşən orta hesablanır. Yekunda 2018-ci il baza ili kimi götürülərək indeksləşdirilir.

Ödəniş daxilolmalarının təhlili zamanı bir sıra mövsümi meyillər aşkara çıxarılmışdır. Buna misal olaraq, cümə axşamı günlərində və dekabr ayında dövri olaraq daha çox ödənişlərin həyata keçirildiyini, bazar ertəsi günlərində və yanvar ayında isə daha az ödənişlərin həyata keçirildiyini qeyd etmək mümkündür (Şəkil 11 və 12).

Şəkil 11. Maliyyə axınlarının həftənin günləri üzrə paylanması (mln. manat)[12]

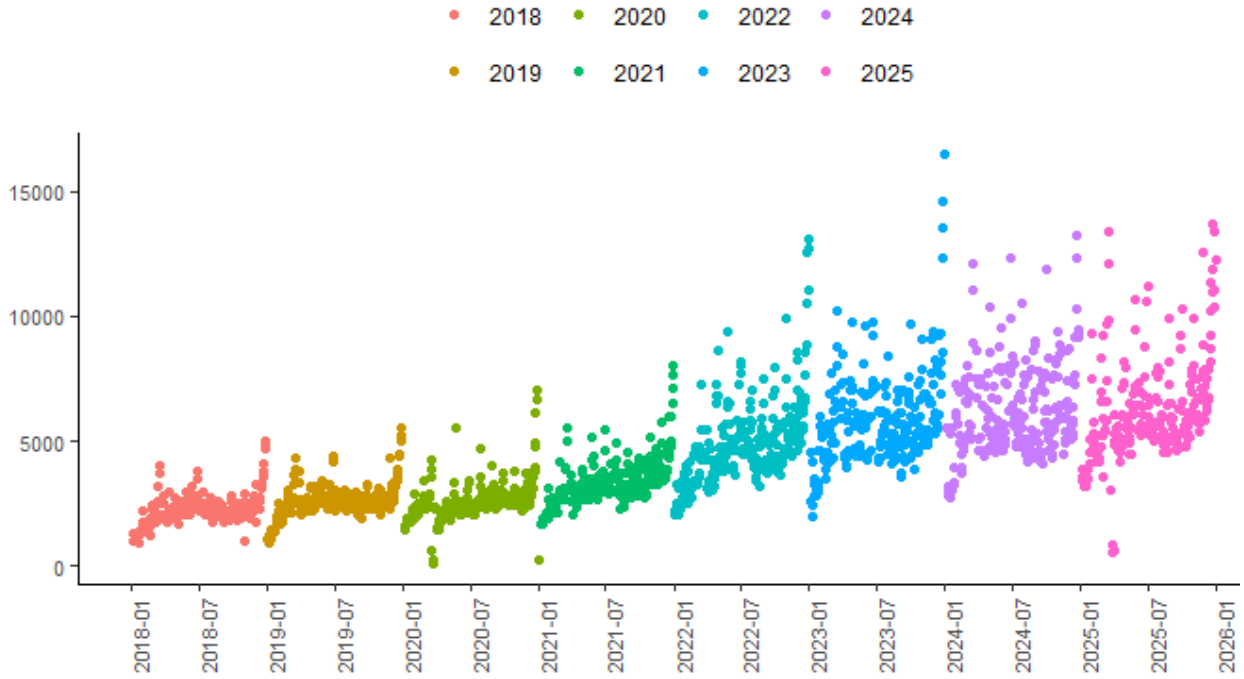
Dövri təsirlərin aradan qaldırılması məqsədilə zaman sıraları trend, mövsümi və qalıq olaraq aşağıdakı kimi dekompozisiya olunmuşdur.

$$y(t) = g(t) + s(t) + e(t)\ ^{13} \quad (1)$$

[12] Hər bir gün üçün günlük ödənişlərin cəmi göstərilmişdir. Həftəlik mövsümiliyin aydın görünməsi üçün hər bir gün müvafiq rənglə göstərilmişdir.
[13] AZIPS-də həftə sonları və bayram günləri ödənişlər olmadığı üçün onların effektləri nəzərə alınmamışdır.

Burada $y(t)$ zaman sırası, $g(t)$ trend, $s(t)$ həftəlik və aylıq mövsümi komponentlər, $e(t)$ mövsümi və yaxud trendlə izah oluna bilməyən idiosinkratik dəyişiklikləri bildirir.[14]

Şəkil 12. Maliyyə axınlarının ilin ayları üzrə paylanması[15]

Mövsümi təsirlərin müəyyənləşdirilməsində "Fourier" dekompozisiyasından və "Prophet" statistik proqramlaşdırma paketindən (R, Python) istifadə edilmişdir (Taylor and Letham, 2017).[16] "Fourier" sıralarına əsasən təkrarlanan proseslər aşağıdakı kimi aproksimasiya oluna bilər (Campbell and Diebold, 2005; De Livera, Hyndman and Snyder, 2011):

$$s(t) = \sum_{n=1}^{N} \left(a_n \cos \frac{2\pi nt}{P} + b_n \sin \frac{2\pi nt}{P} \right) \quad (2)$$

Yuxarıda qeyd olunmuş a_n və b_n müəyyənləşdirilməli olan parametrləri, P zaman kəsiyini (gündəlik zaman sırası üçün $P = 365.25$) bildirir. Paramaterlərin müəyyənləşdirilməsi üçün hər bir *t*-kəmiyyətinə görə mövsümi vektorların matrisinin qurulması tələb olunur. Məsələn, illik mövsümilik və *N* = 10 ilə mövsümi vektorların matrisi aşağıdakı kimi təyin olunur:

$$X(t) = \left[\cos\left(\frac{2\pi(1)t}{365.25}\right), \ldots, sin\left(\frac{2\pi(10)t}{365.25}\right) \right] \quad (3)$$

Daha sonra mövsümi komponent aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

$$s(t) = X(t)B \quad (4)^{17}$$

Zaman sırası mövsümi təmizləndikdən sonra iqtisadi aktivlik indeksi hesablanmışdır. İqtisadi aktivlik indeksinin hesablanmasında hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ÜDM-dəki çəkisindən istifadə olunmuşdur.

Növbəti hesabatlarda metodologiyanın mütəmadi təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

---

[14] $s(t) = s(t)_{həftəlik} + s(t)_{aylıq}$) kimi, trend komponenti *g(t)=μt* zamandan xətti asılılıq kimi modelləşdirilmişdir.

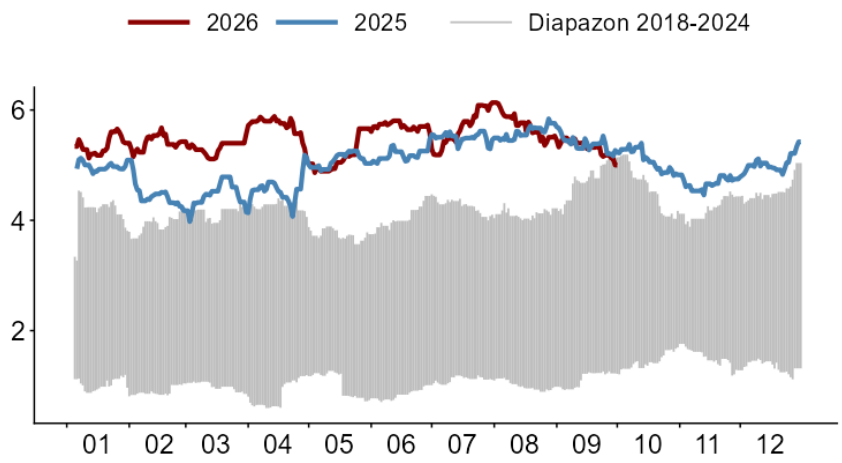
[15] Hər bir ay üçün günlük əməliyyatların sayı göstərilmişdir. Yanvar ayında ödənişlərin azaldığı, dekabr ayında çoxaldığı aylıq mövsümiliyi aydın şəkildə göstərir.

[16] Taylor, Sean J., & Benjamin Letham. "Forecasting at scale." The American Statistician 72.1 (2018): 37-45

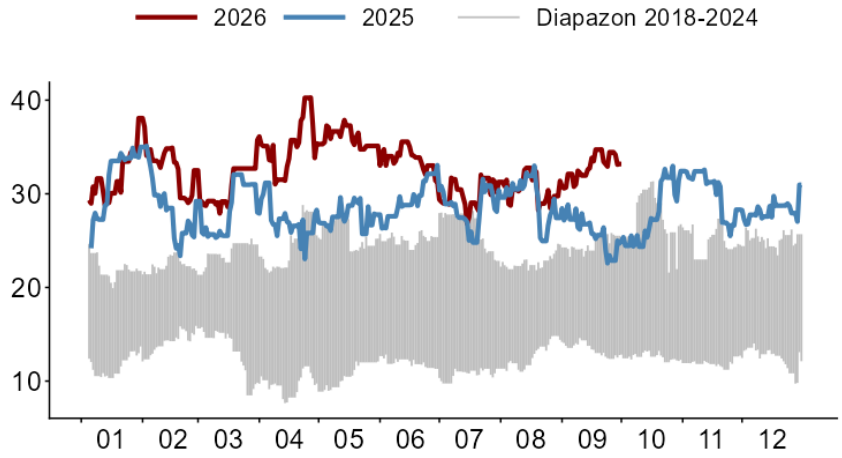
[17] B=[a1,b1,...,aN ,bN]

Əlavələr[18]

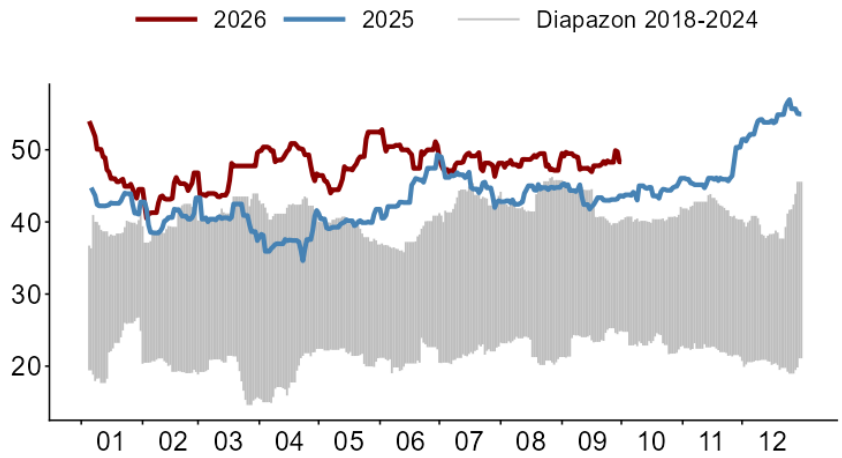
A. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq

B. Mədənçıxarma sənayesi

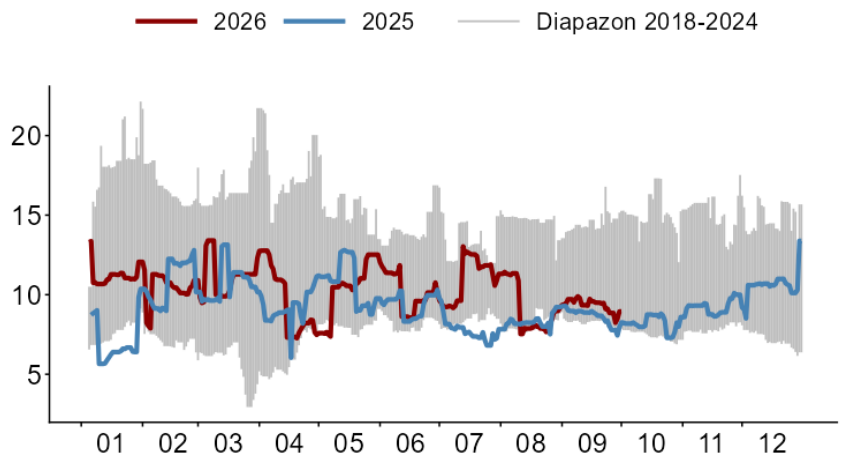

C. Emal sənayesi

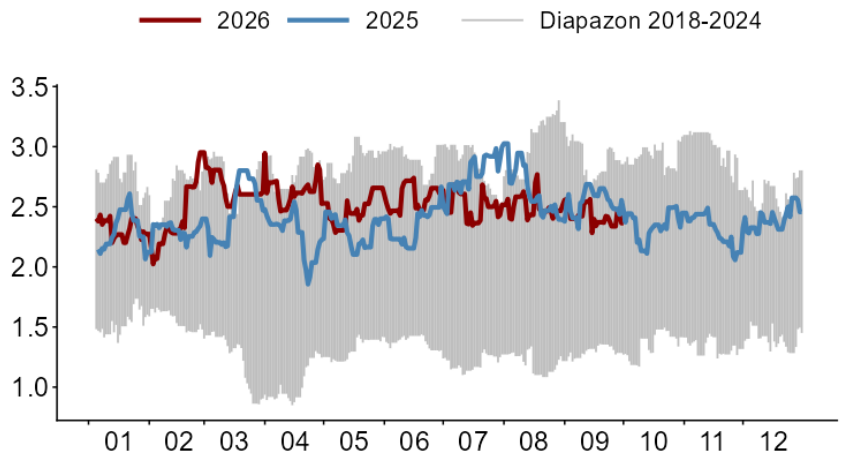

[18] Qrafiklər 21 günlük sürüşkən orta (mövsümi təmizlənmiş) üsulu ilə hesablanmış məlumatlar əsasında hazırlanmışdır. Rəqəmlər gündəlik milyon manatla ifadə olunmuşdur.

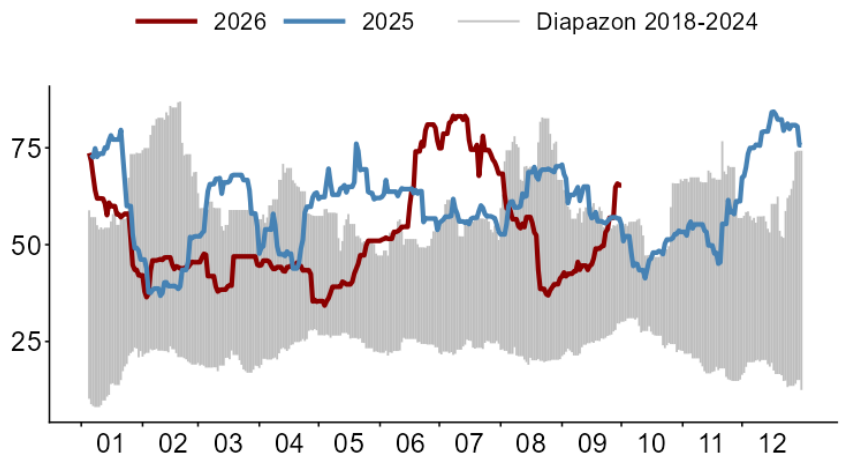
D. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı

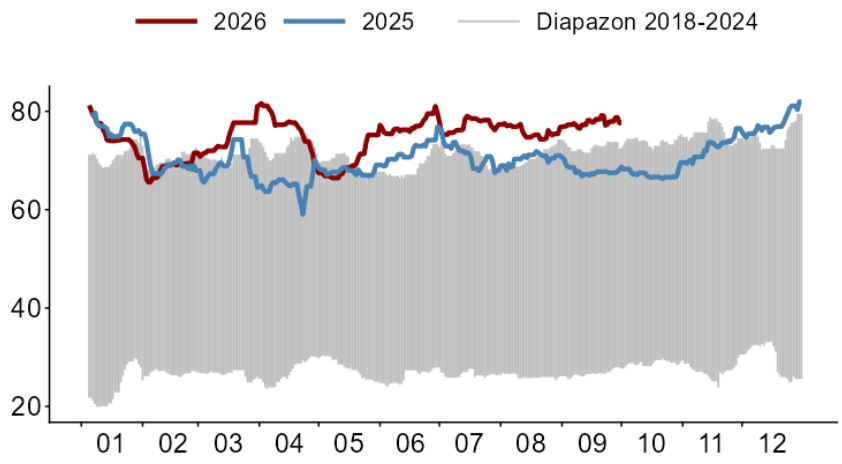
E. Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı

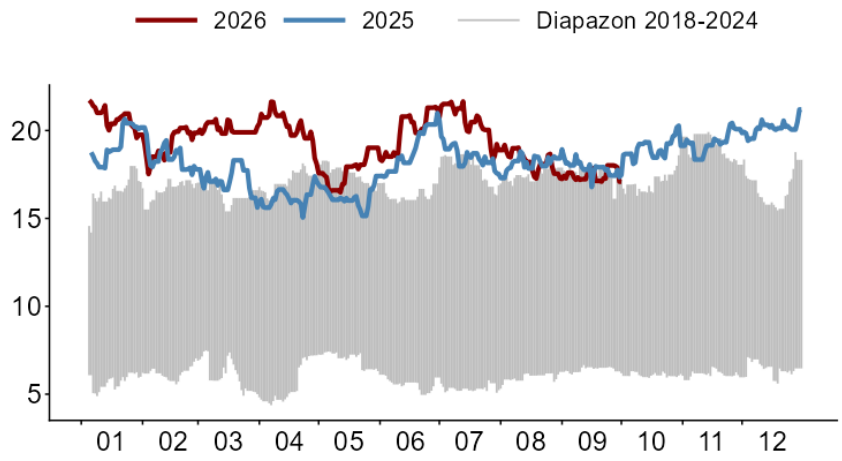
F. Tikinti

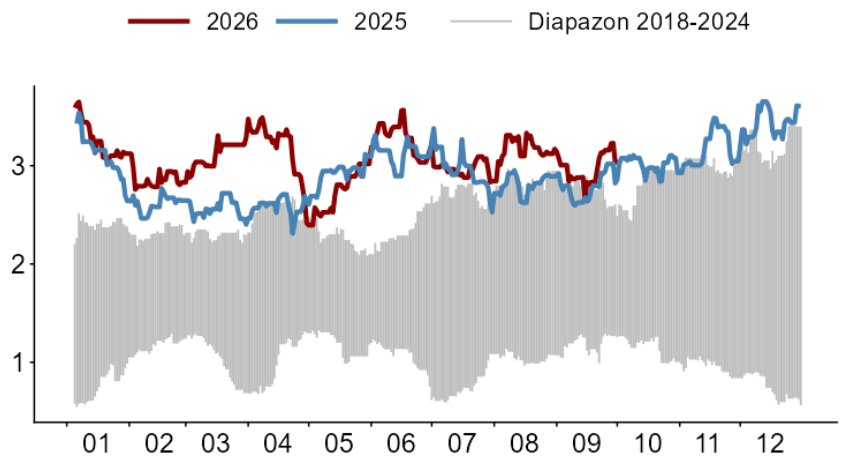
G. Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri

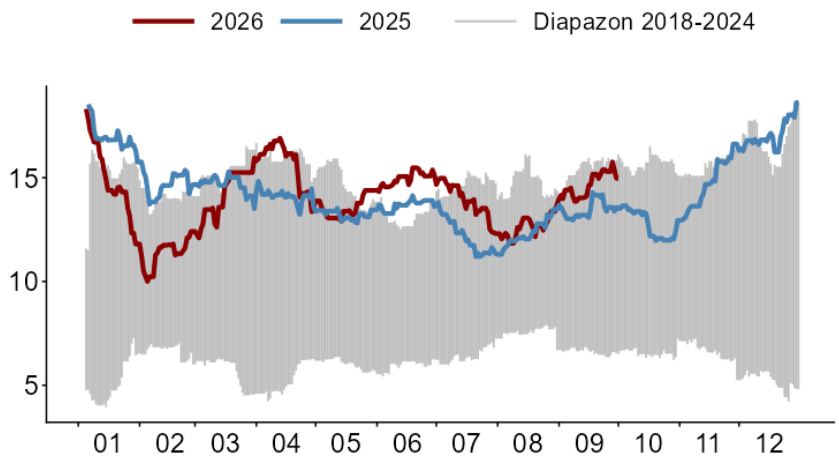
H. Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı

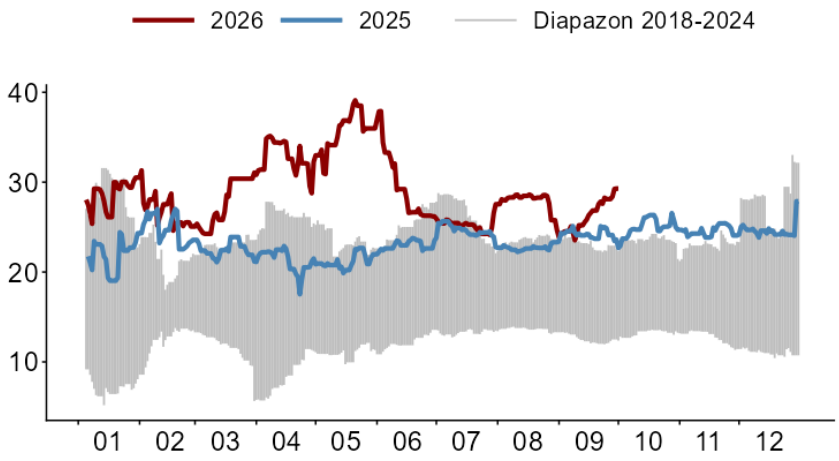
İ. Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə

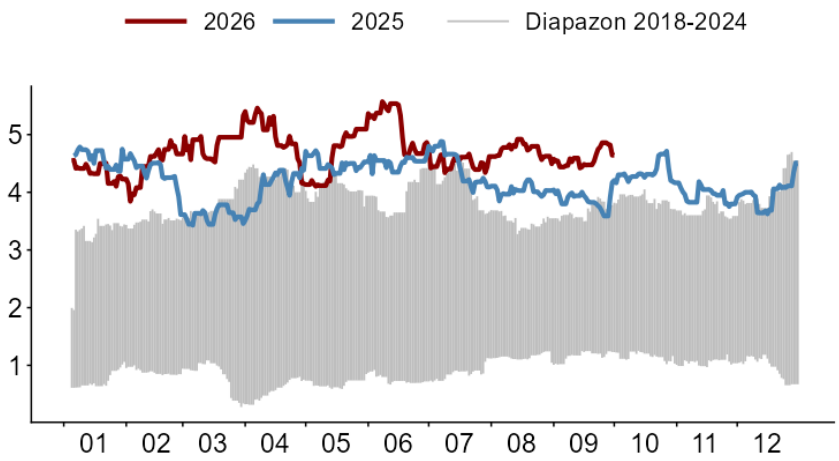
J. İnformasiya və rabitə

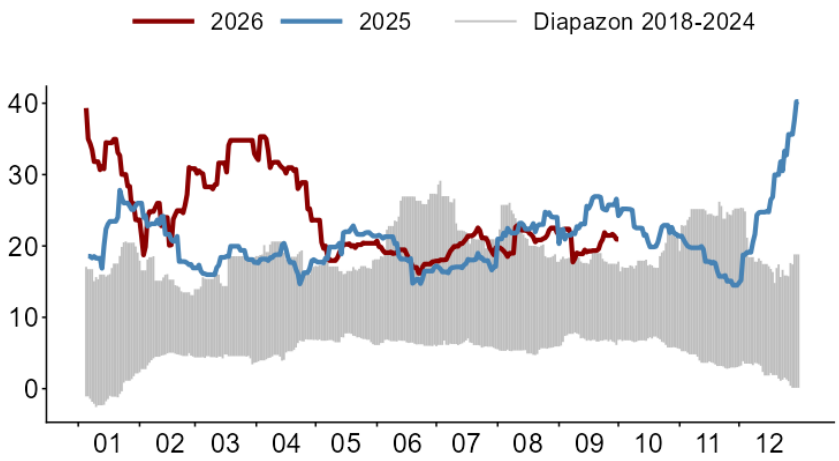
K. Maliyyə və sığorta fəaliyyəti

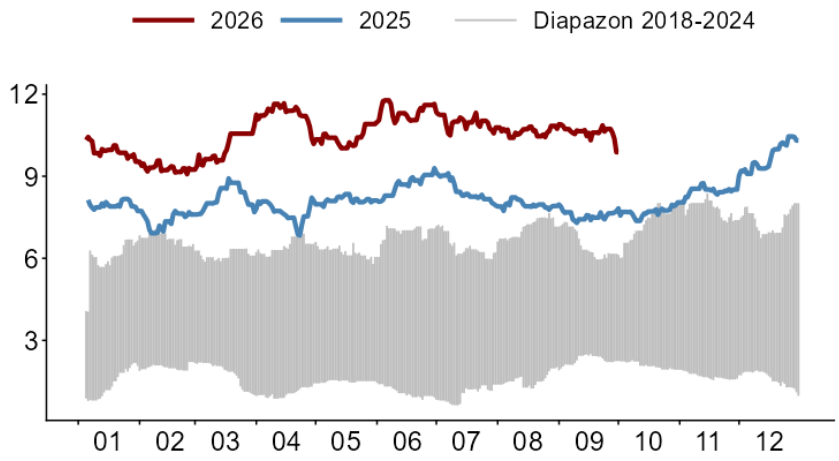
L. Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar

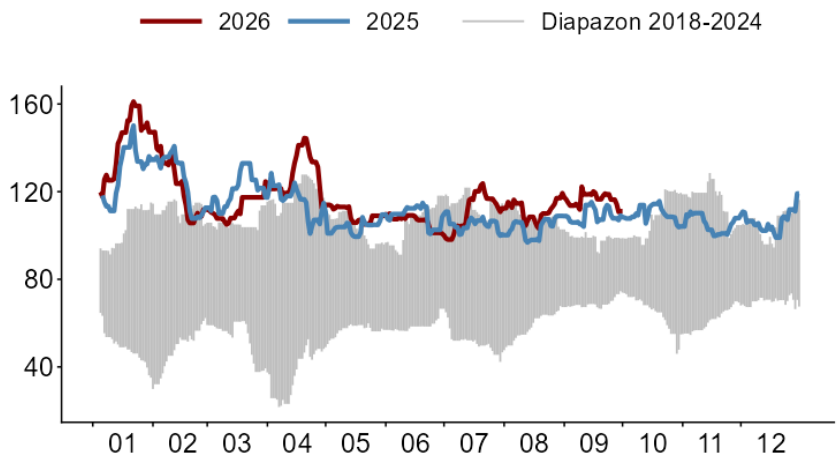
M. Peşə, elmi və texniki fəaliyyət

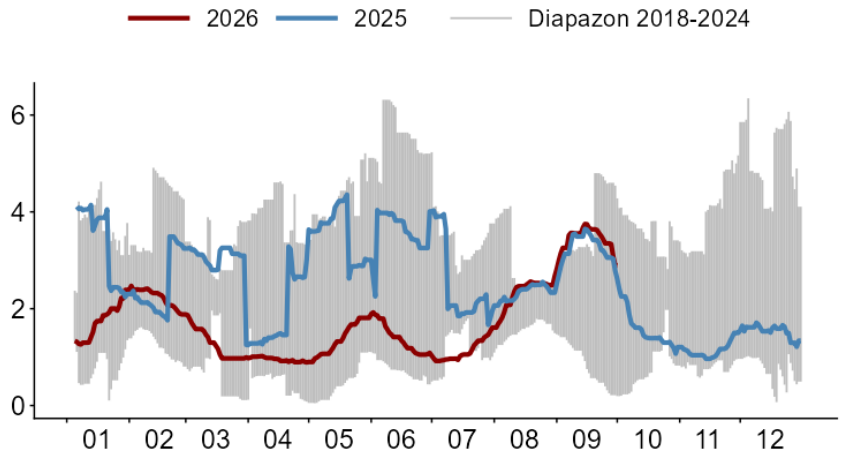
N. İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi

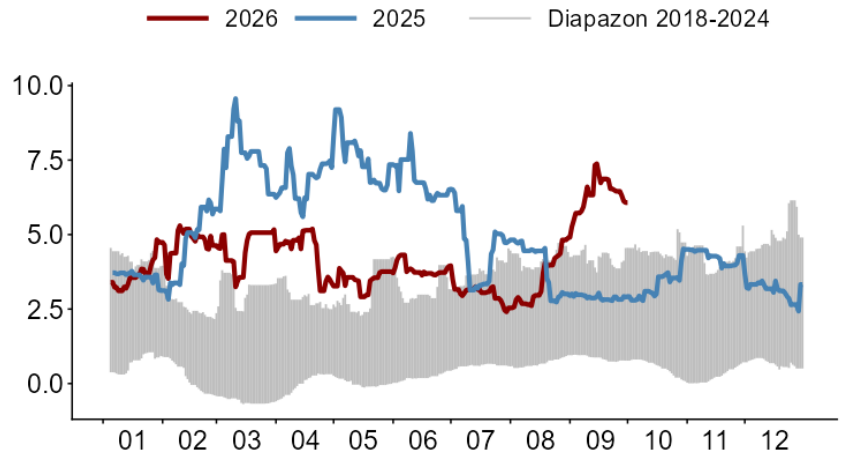
O. Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat

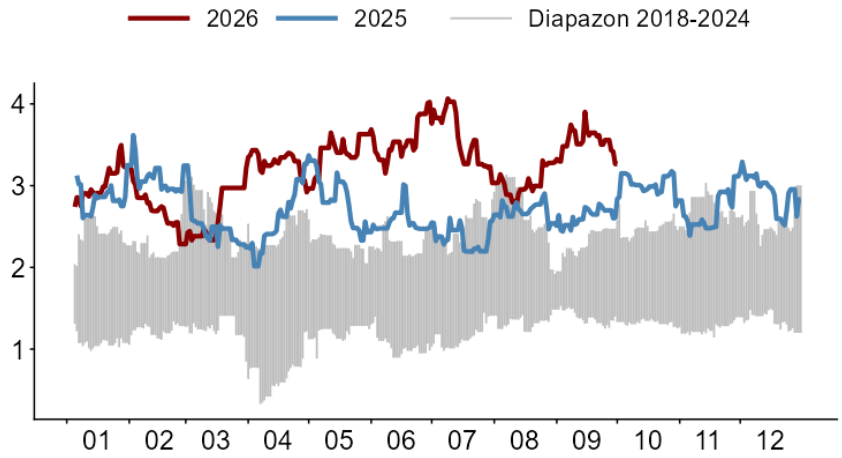
P. Təhsil

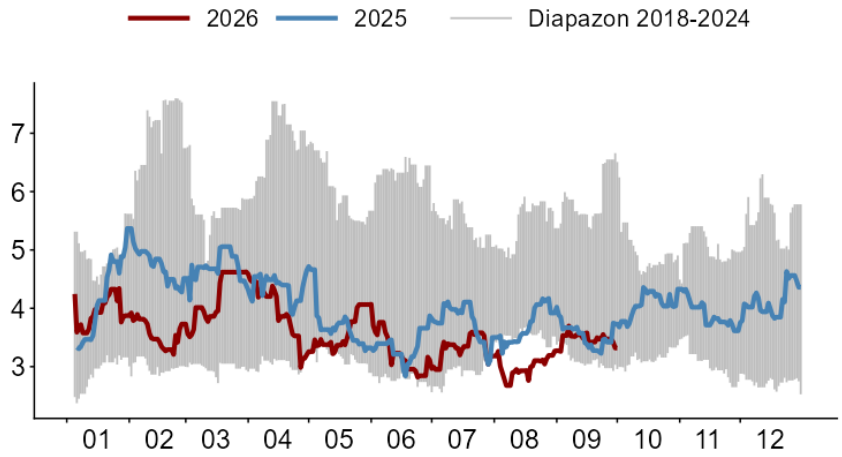
Q. Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi

R. İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət

S. Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi

Cədvəl 1. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ödəniş daxilolmaları, mln. manat[19]

İqtisadi fəaliyyət sahəsi	2026-cı il, III rüb	2025-ci il, III rüb	Dəyişmə, %
Kənd təsərrüfatı	354.2	352.4	0.50%
Mədənçıxarma sənayesi	2 725.0	1 882.1	44.80%
Emal sənayesi	3 054.1	2 762.6	10.60%
Elektrik enerjisi, qaz və buxar təchizatı	582.1	479.5	21.40%
Su təchizatı	192.5	175.0	10.00%
Tikinti	3 895.0	4 058.0	-4.00%
Topdan və pərakəndə ticarət	4 957.7	4 448.3	11.50%
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	1 188.9	1 198.7	-0.80%
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	207.5	197.7	5.00%
İnformasiya və rabitə	827.3	767.6	7.80%
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	1 553.6	1 331.3	16.70%
Daşınmaz əmlak	287.6	256.4	12.20%
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	1 312.1	1 400.6	-6.30%
İnzibati və yardımçı xidmətlər	704.1	519.9	35.40%
Dövlət idarəetməsi və müdafiə	7 329.2	6 755.8	8.50%
Təhsil	124.3	123.9	0.30%
Səhiyyə və sosial xidmətlər	299.2	213.4	40.20%
İstirahət, əyləncə və incəsənət	202.5	151.9	33.30%
Digər sahələrdə xidmətlər	212.3	243.5	-12.80%
Bütün fəaliyyət sahələri	**30 009.2**	**27 318.6**	**9.80%**

[19] Fəaliyyət sahəsi müəyyənləşdirilməyən benefisiarlar üzrə ödənişlər cədvəldə əks olunmamışdır.